

OBOWIĄZEK (96) *sb m*

W N sg -wiąz-; w pozostałych formach -wiąz- (81), -więz- (1) KromRozm II.

Oba o oraz e jasne.

sg N obowiązek (14). ◇ G obowiązku (23), obowiązka (2) KromRozm II, OrzQuin. ◇ D bowiązkowi (3). ◇ A obowiązek (13). ◇ I obowiązki(e)m (12). ◇ L obowiązku (1). ◇ pl N obowiązki (5). ◇ G obowiązków (10); -ów (7), -(o)w (3). ◇ D obowiązkom (1) RejPos, obowiązkām (1) ComCrac. ◇ A obowiązki (8). ◇ I obowiązki (1). ◇ L obowiązkach (1) ModrzBaz, obowiązkoch (1) RejPos.

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Konieczność zrobienia czegoś, powinność, zobowiązanie (się), mus; obligatio Modrz, JanStat, JanPrzyw, Cn; ligamen PolAni; neccessitas, nexus Modrz; omagium, sponsio JanStat; auctormentum, lex Cn (78) : KuczbKat 105; POtym niechay idą prawá o kontrákciech ábo vmowách/ z ktorých obowiązki roftą ModrzBaz 76v, 23v; ActReg 32.*

obowiązek czego [= co jest przedmiotem zobowiązania] (4): KuczbKat 105; gdy tego potrzebá onéyżemie y prowinciiéy vkaże/ dla obrony iéy láméy/ także y obowiązek ráunku [...] gdy także potrzebá vkaże poftánowienia y vchwalenia/ żeby więc dla támtéy żemie/ nie zázwdy wżyftká Rzeczpołpolita byłá turbowána y vciążona SarnStat 1204, 1204, 1255.

obowiązek czego [= co nakłada obowiązek] (4): Nad to wtey ze Confaederatíey ich pod iednym ze obowiązkiem wiary pocziwosci ysumienia warowany iest, tak pokoi in terdissidentes. ActReg 20; OrzJan 45, 121; SarnStat [994].

obowiązek czyj [w tym: pron poss (7), G sb (4), ai (1)] (12): RejAp 55; RejPos 17; BudBib Num 30/7; OrzJan 127; Obowiązek Królów Polfkich zstrony niepoślufzenftwá obywałéw, gdzieby łobie co pozwaláli vpornégo, przeciwko Práwóm y wolnościóm czynić. SarnStat 162, 163, 656, 1002, 1085, 1115 (7); Krześciánów nád żydy obowiązek/ y przeltepftwá pokaranie. PowodPr 27 marg.

W połączeniach szeregowych (8): OrzJan 119, 133; á Miftrz łam/ Zakón/ Pręłaci/ Szłáchtá/ Miefzczanie/ y poddáni ich máią przerzeczone Książę Swidrygałá opuścić ná wieczné czáfy [...] y żadnych vmów y obowiązków/ podfczuwánia/ y łprzyśiężenia ku łzkodzie náłzéy álbo Królestwá nie będą czynić z niemi ná wieki SarnStat 1069, 979, 1069, 1089, 1091, 1115.

W przeciwstawieniu: »nagroda ... obowiązek« (1): ále rzeczy té/ które niewolníkóm/ od páná ludzi niewolniczych bywáią dawáné/ [...] wżyftko to/ chociaż łą rzeczy zacné y wielkié/ nie łą nagrody cnoty/ ále obowiązki niewoléy. OrzJan 45.

Frazy: »stał się pod przysięgą obowiązek« = ktoś się zobowiązał (1): Iákóž tymže (to ieft) potomkóm náłzym/ przez Pány/ Szłáchtę/ Przełożoné/ y Miáltá/ y inné koždégo z ołobná w Królestwie miefzkáiącégo/ sftał łie ieft zá wolá náłzą pod przyśięgą obowiązek/ y obietnicá ieft/ y sftálá łie [fit et facta est, de nostra voluntate obligatio omagialis, et promissio fit et facta est JanPrzyw 4] od tego czáfu/ iáko od támtégo/ także od támtégo/ iáko od tego wezmą zá Páná y Dżiedżicá y wedle práwá potomká. SarnStat 882.

»obowiązek ściągá się [na kogo]« (1): bo ci ktorzi to w łwey mocy máią/ niedawáliby nikomu żadnego beneficium/ ážby łię pirwey ná to obowiązał. Ktory obowiązek ściągáłby łię potym y ná ony

[*Qui nexus in alios deinceps, ... transferendus esset*]/ ktorziby po nich/ ná te beneficia [...] nástąpili *ModrzBaz* 139.

Zwroty: »obowiązek dać na się« = *zobowiązać się* (1): ná przysięgę náłzę pomniąc/ którąfmy vczynili/ y ná ten obowiązek líftowny/ ktorýfmy ná się dáli [*memores Iusiurandi per nos praestiti, et obligationis literalis in nosmet datae JanPrzyw* 54]/ złożylífmy Séym koronny *SarnStat* 12.

»nie mieć na sobie obowiązka« (1): Polak/ záfwsze wesołym w Królestwie twym íeft/ спіéwa/ táńcuie fwobodnie/ nie máiąc ná łobie niewolného obowiąkka żadného *OrzQuin* P4v.

»obowiązkiem obowiązać, by(wa)ć obowiązanym, związanym« = *ligamine ligare PolAnt* [*szyk zmienny*] (2:1:1): *RejPos* 14, 107; Pogánłcy [*żołnierze*] przez tho imię/ Sákrámént/ rozumiec chćieli on obowiązek/ kiedy zá przysięgą nieiákim obowiąkkiem fluzby związáni bywamy *KuczKat* 105; *BudBib Num* 30/7.

»obowiązkwowi sprzeciwiác się« (1): A íełlibyłfmy íie ninieyłzý náłzý obietnicy obowiąkkwowi/ zapíłowi/ íprzećiwiáli [*Si autem praesenti nostrae promissioni, pollicitationi, astrictiom, inscriptioni vel obligationi contravenerimus JanStat* 88] álbo onę zgwałćili we wzyłtkim álbo w częłłci [...] tedy tákwé w Lenno dánié/ chcemy y íkázuiemy byđz níkczemné/ nieważné/ y nigdy nie ma mieć żadnéy mocy *SarnStat* 979.

»uczynić obowiązek [*na kim*]« = *zobowiązać kogoś* (1): A to wszyćko jest zwierzono do rąk kancelaryji WKM i Rzeczypospolitej, uczyniwszy ten obowiązek na IchM, aby nic nie wydawali z kancelaryji pod tą pieczęcią, co by było przeciwnego prawu pospolitemu. *Diar* 73.

»obowiązkwowi dosýć uczynić« = *wypełnić zobowiązanie; obligationi satisfacere JanStat, JanPrzyw* (2): Íákóżełfmy temu obowiazkwowi dofýć vczynili/ gdyłfmy síódmełgo roku po koronáciiey náłzý zwyklym obyczáiem w kołłciele przysięgę vczynili. *SarnStat* 12, 1256.

»od obowiazku być wyjęty« (2): Wfzákże Ziemie Rułkié/ gdje łól íeft włafna/ od tego obowiazku y Státutu chcemy byđz wyjęté [*ab hac obligatione et statuto volumus esse exceptas JanStat* 51]. *SarnStat* 384 [*idem*] 925.

»być wolnym, wyswobodzonym, wyswobodzác, wypuszczac, czynić wolnym (a. wolno) od obowiazku« = *liberum et solutum esse, ab omagio vel a sponsione absolvere, dimittere, relaxare JanStat* [*szyk zmienny*] (4:2:3:2:3): *OrzJan* 127; [*poddane*] od wfzelkiéy nam wiernołci/ przysięgi/ poddánołci/ y wfzelkiégo obowiazku wypułczamy/ wolné czynimy/ y ninieyłzym líftem wyłwobodzamy [*subditos ... ab omni nostra fidelitate, omagio, subiectione, iuramento et qualibet sponsione dimittimus et absolvimus JanStat* 867]. *SarnStat* 1089, 798, 1085, 1091, 1098, 1115.

»wziác za obowiazkiem« (1): *SarnStat* 590 cf »umowa i obowiazek«.

»zostawowác [*na czym*] obowiazek« = *obarczyć obowiazkiem* (1): WAruiác íednák miánowicie/ y zołtáfuiác ná tám téy prowinciiéy obowiazek rułzenia połpolitégo [...] gdy tego potrzebá onéy ziemie y prowinciiéy vkaże dla obrony íeý láméy [...] žeby (...) lámá teł przez íie w mnieyłzych przypadkách y niebefpieczeńłtwách/ mogłá íie bronić i rátowác. *SarnStat* 1204.

Wyrażenia: »falełzny [= *złudny*] obowiazek« (1): [*W.K.M.*] ábyłs ták bęđąc wolnym od tego falełznego obowiazku [*przymierza z Niemcami przeciw Turkom*] íego/ mógl záf z Niemcy záfrownó zdrowia y wolnołci/ mieczem łobie nábywác. *OrzJan* 127.

»niewolny obowiązek« (1): *OrzQuin P4v cf* »nie mieć na sobie obowiązka«.

»szlub obowiązku« (1): *MAyeftat Królewki Dekretem fwym [...]* POzywa cię: iześ ty zapomniawłszy dobrého obywatelá y wierného poddánego powinności [...] szlub obowiązku złamał [*Fidem sponsione obligatam, fregisti JanStat 539*]. *SarnStat 142*.

»obowiązek poprzysięgły« (1): [*słowa króla Zygmunta Augusta*] áni byfmy v siebie żadnéy rzeczy milżéy mieli/ nád potrzebę á fławę Pańftw fwoich/ nád powinność y obowiązek nász poprzysięgły *SarnStat 1002*.

»święty obowiązek« (3): ábo co wždy wálżę Kró:M. od téy woyny odrywać ma? czy święty obowiązek przymiérza/ y boiaźn Boża? *OrzJan 121, 119, 133*.

Szeregi: »dług i obowiązek« (1): A iefli w więzieniu będąc vcieką z ich mocy/ niech iuż będą wolni od wżelkiego długu y obowiązku [*omni debito, quod tenentur et obligantur JanStat 636*] *SarnStat 798*.

»obowiązek i obietnica« (2): my tegóz Páná Władysłáwá Króla chcąc ftalżá wiará czčić/ [...] mocnym wiáry nászéy obowiązkiem/ y nieodezwáná obietnicá iemu przez ninieyſzy lift obiecuiemy [*firma sponsione et irreu ocabili promisso ... promittimus JanStat 752*] *SarnStat [994], 882*.

»obligacja abo obowiązek« (1): O Kontrákciech y obligácyiach ábo obowiązkách [*Leges de contractibus et obligationibus*]. *ModrzBaz 76v*.

»obyczaj i obowiązek« (1): A to coby iedno ná tym przyſzłym fpólnym Séymie między sobá poftánowili/ wiścić sobie máią obyczáiem y obowiązkiem opifánym w Przywile in [*lege: Przywileju*] Alexándrowym trzymác mocnie máią/ iedni z drugimi ná wieczné czáfy *SarnStat 1014*.

»obowiązek i powinność« (2): y będziemy z pilnością [...] proſić z obowiązku y z powinności [*petere, et laborare debemus et tenebimur JanStat 884*] przez chytróſci y zdrády: áby naiwyszy Biskup Pan nász ninieyſzé ziednoczenié/ przymiérze/ pokóy y zgodę [...] przyiął/ vmocnił *SarnStat 1104, 1002*.

»obowiązek i przysięga« (1): poddáni náſzy [...] od wżyftkich náſzych obowiąfków y przysięg poddánftwá wolni y wyfwobodzeni w téy mierze będą [*erunt ab omnibus nostris omagiis, iuramentis et subiectionibus liberi et soluti JanStat 862*] *SarnStat 1085*. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»obowiązek albo (i) rękojemstwo« [*szyk 1:1*] (2): tym Státutem vftáwiamy: áby zá wyftępek y obowiązek/ álbo rękoiemftwo Rycérzkiego człowieká/ álbo którego przełożónego [*pro poena, obligatione, aut fideiussoria cautione, Militis, aut superioris JanStat 1093*] kmieć czykolwiek/ álbo poddány nie był ciężan/ álbo iákimkolwiek obyczáiem obowiązan. *SarnStat 656, 707*.

»obowiązek i statut« (2): *SarnStat 384, 925 cf* »od obowiązku być wyjęty«.

»ślub i obowiązek« (1): tedy ważyć będą fluby iey/ y obowiązki iey ktoremi obowiązáłá dużę fwą [*vota eius et ligamina eius quibus ligavit se super animam suam*] ftac będą. *BudBib Num 30/7[8]*.

»umowa i obowiązek« (1): iefliby mężowie ich [*dziewek, które dziedziczq*] tym fpofobem pieniądze od rodziców/ álbo od przyaciól/ álbo od opiekunów wzięli zá tą vmowá y obowiązkiem [*ex pacto JanStat 569*]/ áby máiętnóſci ná nie należácéy nie bráli *SarnStat 590*.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle, według obowiązku« (4:1):

~ *wedle obowiązku czyjego* [w tym: *G sb (1), pron poss (1), ai (1)*] (3): A przeto muffą wśfyłcy oni wrzędnicy [...] ku woley hetmáńfkyey káždy wedle fwego obowiązku fámí fyebye/ y ty ktore máyą w fwym poruczeńftwye gothowác y fprawowác *KromRozm III G; OrzRozm F4v; SarnStat 20*.

Wyrażenie: »wedle obowiązku zastawy« (2): przedsię fámí oni z księgámi v fądu fiedzący wźiáwfyz pieniądze wedle obowiązku zaftáwy [*iuxta tenorem obligationis JanStat 494*]/ y do Káncelláriiéy Ziemfkiéy ie włóżywfyz/ niech fkażą/ iż wykupno fie sftáło *SarnStat 746 [idem] 919*.

Szereg: »wedle obowiązku i przysięgi« (1): áby Ołtarz w Kroleftwie Polfkim/ to ieft Zakon Święty Krześcijáńfki cáło zoftáło/ wedle obowiązku y Przysięgi Krolewfkiéy *OrzRozm F4v*. ~

»pod obowiązkiem« (2):

~ *Wyrażenie*: »pod obowiązkiem przysięgi« (2): Téż wśfyłcy/ którym tákowe lifty y Przywileie bywáią pozwaláné/ nigdy nas Władyfłáwá Króla Polfkiégo/ y Alexándrá Witówdá [...] nie opuścą áni od nich odftąpią pod wiarą y czcią/ y pod obowiązkiem przysięgi [*sub fide atque honore, pariter atque onere iuramenti JanStat 746*] *SarnStat 989, 868*. ~

»za obowiązkiem [czego]« = *zobowiązany czym (1)*: Woiewoda Trocki tak mowíł [...] przystápilismy do tego celu za obowiązkiem Vniew pocziwoscjá, wiarą cnotą iako láńcuchem zwiázani *ActReg 30*.

a. O obowiązku do spełnienia wobec Pana Boga lub nakazanym przez Boga (23) :

obowiązek czego [= *co nakłada obowiązek*] (3): [*Przykazania obrzędne*] fámym żydom flúżyły/ y to nye wśfem/ álbo nye wśfedy/ álbo nye záfwe [...] krom ktorych okoliczności obowázek ich myeyfcá nyemyáł. *KromRozm II k4v, v v; RejPos 103*.

obowiązek czyj [w tym: *pron poss (11), G sb (1)*] (12): á to cóś ty był powinien ćirpieć zá ten obowázek fwoy [*na co cię był Mojżesz obowázáł*]/ ieflibyś mu był dofyc nie vczyníł/ [...] to wzytko to fwiéte plemię zá cię vćirpieć/ záftąpić/ y zápláćić raczyło. *RejPos 179, 17, 107, 117, 159, 169v (11); RejZwierc 128*.

W charakterystycznych połączeniach: obowiązek srogi (2), trudny, twardy (4), wielki.

Zwroty: »dać obowiązki« (1): Teżes im był dáł tákie obowázki/ ktorym oni nigdy wyproftác nie mogli/ á nie mieli iednaczą áni zbáwicielá fwego. *RejPos 252v*.

»obowiązkom dosyc czynić« (2): iákośmy [...] o onych omylnych żydzyech flýłzeli/ iż fie záfwdy vpomináli obietnic Páńfkich á fámí fwym obietnicám á obowázkom nigdy dofyc nie czynili. *RejPos 252, 179*.

»obowiązkiem się obowázáć« (1): Stárł s ciebie on mocny zapis y obowázek przodków twoich/ ktorym fie byli obowázáli/ iż to miał być káždy wiecznie przekłéty ktoryby był w namnieyfzym punkcie zakonu nie wypeñił. *RejZwierc 128*.

»uczynić (na się) obowázek« (2): fprawá bylá w táiemnicach Bołkich poftánowiona około zbáwienia ich/ á około onego vpadku/ á około obowázku ich/ ktory byli ná fię frogi przez Moizefzá vczynili *RejPos 117v, 22v*.

»wdać się w obowiązki« (1): [*naród ludzki*] fie wdał w ony thák twárde obowázki/ á w ony ták frogie dekretá iegó [*Ojca Niebieskiego*] *RejPos 178v*.

»obowiązkom wyprostać« (1): *RejPos 252v cf* »dać obowiązki«.

»wypuszczać, być wypuszczonym z obowiązku, od obowiązka wyzwolić« (1:1:1): Pogány tylko nawrocone od obowyełká zakonu wyzwolili/ y to nyeco *KromRozm II v v*; [nędzny człowiek] miał być wypuśczone s thego thák twárdego obowiańku [który nałożył stary zakon] *RejPos* 15v, 103.

»wytrwać w obowiązkach« (1): Prorocy wáły poświadczyli y opifałi/ coby fie z wámi sftáło/ á iákobyfście wytrwáli w tych obowiańkoch wáłyżch. *RejPos* 230v.

»(z)łamać obowiązki« (3): A iż im nie ledá człowieká/ á nie zyemłkiego człowieká/ trzeba tu było zefłáć/ ktory miał złámáć ony dekretá á obowiańki twárde ich *RejPos* 231, 230v, 252.

Wyrażenia: »cyrograf obowiązkow« (1): y zdárt ieft ftáry on cirograph obowiańkow przodkow náłżych *RejAp* 55.

»jarczmo obowiązkow« (1): Profząc go [*Chrystusa*] pokornie/ áby też złożyć raczył to frogie iármzo z głow náłżych/ obowiańkow náłżych. *RejPos* 17.

Szeregi: »cyrograf a obowiązek« (2): ieft zdárt á zniśczone on Cyrograph á obowiązek thwoy/ kthorym cie byli obowiańáli wieczną niewolá á wiecznym przekłeciem przodkowie twoi *RejPos* 107, 159.

»jarczmo a obowiązek« (1): á gdy fie miało národzić tho máłe dzyeciátko/ o którym thu powieda [*prorok*]/ iż iuz to frogie iármzo/ á then twárdy obowiązek/ miał być wiecznie zyęt z nędznego człowieká *RejPos* 15v.

»obietnica a obowiązek« (1): *RejPos* 252 cf »obowiązkom dosyć czynić«.

»przekłecie a obowiązek« (1): [*Chrystus pokropiwszy swoją krwią*] zaráżonego á vpádłego człowieká/ [...] á pothym go wolno wypuścza/ iáko onego wroblíká/ s przekłecia á z obowiańku zakonu pirwżego *RejPos* 103v.

»obowiązek a przymuszenie« (1): Wleki obowiązek/ á iákoby iákie przymufzenie fwoie/ nam náłz miłościwy Pan w thych máłuczkich fłowiech/ thu powiedáć raczy. *RejPos* 212.

»ślub a obowiązek« (1): fámi nigdy nie baczymy powinności fwoiey/ á onych krzywd nieznośnych/ ktore wftáwicznie dzyálamy iemu/ łamiąc mu fluby á obowiańki fwoie. *RejPos* 252.

»zapis i obowiązek« (1): *RejZwierc* 128 cf »obowiązkiem się obowiązać«.

2. *Warunek; conditio Calag, JanStat, Cn* (4) : Mit dem Bedinge. Tym obowiańkiem. Tym obyczáiem. Hac conditione. Hac lege. *Calag* 352a.

obowiązek czego (1): nikomu żadnych dóbr ftołu Królewłkiego nie ma Máiefat królewłki zápiřáć/ przez obowiańku wydźierzenia [*absque conditione extenuationis JanStat* 96] *SarnStat* 84.

Wyrażenie przyimkowe: »pod obowiązkiem« (2): Conditionaliter – Pod obowiańkiem. Pod obowiańkiem. *Calep* 236a.

3. *praw. Obciążenie; impetito JanStat; onus JanPrzyw* (12) :

W połączeniach szeregowych (5): A przeciwko takovem zápiřom, obowiańkam, zářtavám, ivz zadne mieyfće niebędzie zadnemv człovieku ani procuratorovi fie przeciřivcz, a prze y wsporu przeciřivko yemv nieczynicz, yedno temv dořycz czynicz ato pelnicz vedlie zápiřv *ComCrac* 22; *GroicPorz* 12v; [*przerzeczony A.*] będzie powinien/ y iego potomkowie będą powinni względem przerzeczonych dóbr odewřzyřtkich obowiańków/ praw y zápiřów piérwřzych/ téř pořágu y wianá řzláchetny F. małżonki řwéy [...] bronić *SarnStat* 1254, 685, 1249, 1257.

Zwroty: »obronić od obowiązkow« [szyk 1:1] (2): [właściciel dóbr będzie powinien arendarza] bronić w przereczonych dobrach árendowanych od wżelkich obowiązków praw/ zapisów/ pozwów/ szkód/ od wżyftkich ofób y płci ftanu oboygá [...] áż do wyfzcia [...] Arendy/ pod szkoda żiemfká álbo zakładem [ab omni impetitione iuridica usque ad expirationem praefatae arendae sub damno terrestri JanStat 450]. SarnStat 1257, 1254.

»obowiązki podejmować« (2): [mieszczanin mieszkający przed miastem] niech płáci przereczoné Porádlné [...] A temu nic nie ma przelzkádzác/ iż do práwá y zwiérchności tego miáftá álbo miáfteczka przynależy/ álbo z nimi iákie obowiązki/ to ieft iákie podatki y iné roboty podéymuie [vel cum eis onera sufferre perhibeatur JanPrzyw 16] SarnStat 351 [idem] 893.

»wyswobodzać się, uspokajać od pierwszych obowiązkow« (2:1): Y będą powinni y fą obwiázáni [...] zobopólnié się wyfwbodzác y wfpokoiác od wżyftkich práwnych trudności y piérwżyich obowiązków/ zapisów/ pozwów [...] zyfków/ [...] y [...] od wżelkiego przenágabánia práwného SarnStat 685, 1249.

Przen [w tym: czego (3)] (4) : Tu co fię tknie obwiázku winy w ktorą był przez grzech wpadł/ ieft mu prawdziwie odpulzczony/ á to ieft miłóśierdzie. WysKaz 23; Lecż co fię tknie obwiázku karánia/ tu fię cóś náyduie/ gdzie fie fpráwiedliwość Boska piéknie pokázuie. WysKaz 23, 23 [2 r.].

4. Wiéż, zwiázanie (2) :

Wyrażenie: »obowiązek (twardy i) mocny« [szyk 1:1] (2): A przetoż opuści człowiek oycá fwego y mátkę fwą/ á przyłączy fię ku żenie fwey [Gn 2/24]. Ten obowiązek ieft twárdfzy y mocnieyfzy nád wżyftki ine/ tákże y nád wżelką [!] krewność y powinowátą blifkóść. BibRadz I 2b marg; A ponieważ niemálz żadnego mocnieyżzego obwiázku/ ktoryby ludzi ciągnął ku dofyc czynieniu powinności/ iáko ieft przysięga [arctius vinculum ad officium debitum praestandum iureiurando]/ dla tego fędżiowie máią być nią obwiázáni/ niż ná ten vrząd wftąpią. ModrzBaz 88v.

Synonimy: 1. obligacyja, powinność; 2. kondycyja, warunek; 3. obciázanie, powinność.

Cf **OBOWIĄZANIE, OBOWIĄZKA, OBWIĄZEK**